

LJUBITELJSKO GLEDALIŠČE KOT NAČIN PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA

Ana Vrtovec Beno

29

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku predstavi specifično preživljanje prostega časa, tj. pridružitve igralski zasedbi ljubiteljskega gledališča. Na podlagi terenskega dela, opravljenega med različnimi ljubiteljskimi gledališkimi skupinami v Sloveniji, med drugim razjasni: zakaj se posameznik odloči za izbrano obliko prostočasne dejavnosti; kaj od udejstvovanja pričakuje; kaj mu tovrstno sodelovanje pomeni in omogoča.

Ključne besede: prosti čas, ljubiteljsko gledališče, skupnost, socialna funkcija, druženje

ABSTRACT

In this article, the author presents a particular way of spending free time: joining an amateur drama group. On the basis of field work carried out among different amateur drama groups around Slovenia, the following are discussed: why individuals decide to spend their free time on this activity; what they expect to gain from taking part in it; and what this participation means and makes possible.

Key words: free time, amateur theatre, community, social function, socialising

Uvod

Prosti čas ima svojo notranjo razsežnost, ki je ni mogoče meriti z napravami, kakor je to značilno za mehanični čas. Tu je pomembno »doživljanje časa, subjektiven odnos, doživetje bivanja in dejavnosti, ki je iz različnih vzrokov lahko zelo relativno« (Lešnik 1982: 96). Podobno ugotavlja Sharma, ki trdi, da v sodobnem življenju čas ni določen in urejen le po uri, temveč se ga doživlja na zelo različne načine. Njen argument temelji na ideji, da v 21. stoletju lahko govorimo o »diferencialnem času« (*differential time*) (Sharma 2014: 7), ki ga vsak doživlja drugače ter ga, glede na lastni interes in zanimanje, preživlja na več načinov. Pri tem se posameznikov čas neizogibno prepleta z drugimi glede na dnevni ritem posameznikov in s tem, v odnosu do drugih, ustvarja »plasti časovne medsebojne odvisnosti« (nav. delo: 148). Takšno obliko prepletanja posameznikovega časa lahko zaznamo tudi pri preživljanju prostega časa v skupinskih prostočasnih dejavnostih, kot so na primer izobraževanje, športne aktivnosti, umetniške in kulturne dejavnosti idr. Skupinske aktivnosti namreč povežejo posameznike s skupnimi interesi, znotraj katerih

si delijo svoj prosti čas.

V Sloveniji je kot ena izmed možnih in pogostih oblik preživljanja prostega časa ljubiteljska kulturna dejavnost, ki je raznolika in množično zastopana. Zaradi raznovrstnosti oblik, vsebin in različnih ravni zahtevnosti je »kulturno ljubiteljstvo področje, ki omogoča sodelovanje vsem družbenim skupinam in posameznikom ne glede na starost, geografsko, etnično ali katero koli drugo pripadnost. Prav njegova neinstitucionalna in nepoklicna narava daje svobodo ustvarjanju in eksperimentiranju« (Spletni vir 1), ljubitelji pa se lahko udeležujejo na različnih področjih, vse od vokalne in instrumentalne glasbe, lutk, folklorne, likovne in literarne dejavnosti, plesa, filma in gledališča. V pričujočem prispevku se osredotočam le na eno dejavnost, in sicer ljubiteljsko gledališče.

30

Kako lahko izbira prostočasne interesne dejavnosti vpliva na posameznikovo oblikovanje prostega časa, bom prikazala na primeru ljubiteljskega gledališča, ki z rednimi vajami, pripravami in predstavami oblikuje ritem in čas vseh članov gledališke skupine. Za razliko od mnogih individualnih oblik ljubiteljskega izražanja je, kot ugotavljajo avtorice monografije *The Ecologies of Amateur Theatre*,¹ »ljubiteljsko gledališče namreč izredno odvisno od družbenega povezovanja« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 7).

Kot etnologinjo me je ljubiteljsko gledališče sprva pritegnilo zaradi njegove trdožive navzočnosti v slovenskem kulturnem prostoru in načina ljubiteljskega izražanja, ustvarjanja; ob raziskavi pa sem spoznala, da predstavlja tudi eno pomembnejših pristočasnih dejavnosti. Otroci, mladinci, študenti in predvsem odrasli, ki jih tovrstna oblika izražanja in zabave zanima, namenijo aktivnemu sodelovanju v ljubiteljski gledališki skupini večji del svojega prostega časa. In tako so se pojavila vprašanja: kdo, kako in predvsem zakaj se odloči, da se priključi ljubiteljskemu gledališču ter kakšne so funkcije preživljanja prostega časa v gledaliških skupinah.

Glavnina podatkov, ki jih predstavljam, je bila pridobljena v kontekstu širše zastavljene raziskave.² Raziskava je bila osredotočena na različne skupine akterjev (npr. vse od piscev scenarija do organizatorjev in izvajalcev) povezanih z ljubiteljskim gledališkim uprizorjanjem. Pri tem me je zanimalo, kaj jim uprizoritve pomenijo, kako razumejo gledališče in kako ga izvajajo. Raziskava, ki jo med ljubiteljskimi gledališkimi skupinami opravljam od leta 2012, temelji na terenskem delu; obsega ogled več kot trideset različnih ljubiteljskih uprizoritev in gledaliških predstav po Sloveniji ter pogovore

¹ Monografija *The Ecologies of Amateur Theatre* (2018) je prva večja študija amaterskega gledališča v Veliki Britaniji. Avtorice na podlagi arhivskega gradiva in etnografske raziskave med drugim predstavijo pomen ljubiteljskega gledališča v kulturnem in družabnem življenju skupnosti. Na podlagi lastnih raziskav sem opazila številne podobnosti o funkcijah, pomenu in vlogi, ki jih predstavlja gledališka amaterska dejavnost tako v Sloveniji kot v Veliki Britaniji; slednje se odraža tudi v preživljanju prostega časa posameznikov, ki so vključeni v ljubiteljsko gledališče.

² Besedilo v veliki medi sloni na raziskovalnem delu, ki sem ga opravila v sklopu doktorskega študija in ki je natančneje predstavljeno v disertaciji *Primeri sodobnega ljudskega gledališča na Slovenskem* (Vrtovec Beno 2017). Besedilo je obenem tudi evalvacija in nadgradnja opravljenega dela, saj z raziskovanjem ljubiteljskega gledališča nadaljujem. Raziskavo dopolnjujem in nadgrajujem z opravljanjem terenskega dela in ogledom različnih ljubiteljskih gledaliških predstav po Sloveniji; s pregledovanjem dodatne literature s področja ljubiteljske kulture, gledališča, interpretacije, uprizoritvene umetnosti, kreativnosti, nesnovne kulturne dediščine; spremljanjem sorodnih raziskav v tujini; korespondenco s tujimi raziskovalci ljubiteljskega gledališča; z udeležbami na konferencah na temo ljubiteljskega gledališča itd.

s člani enajstih odraslih gledaliških skupin³ oziroma z osemtridesetimi sogovorniki različnih starosti – od tega je bilo osemnajst žensk in dvajset moških, starih med dvajset in sedemdeset let. Na terenu je bila kot osnovna metoda uporabljen polstrukturiran intervju⁴ in opazovanje z udeležbo.⁵ Izseke pogovorov kot dopolnitev in podkrepitev besedila navajam tudi v pričujočem prispevku.

Kaj je gledališče ali »Vsako gledališče ima svoj pečat«

Gledališče po definiciji sestoji iz velikega števila komponent – lahko se nanaša na umetniško ustanovo, ki se ukvarja z izvajanjem odrskih, zlati dramskih del, ali pa na umetniško dejavnost kot tako (SSKJ). Po definiciji, ki jo navajajo v Društvu gledaliških kritikov in teatrologov, je gledališče: »1) skupno ime za uprizoritveno dejavnost, za uprizarjanje dramskih, opernih, baletnih in drugih odrskih del; 2) ustanova za uprizarjanje odrskih del; 3) prostor za prikazovanje in ogled gledaliških predstav, na prostem ali pokrit. Ponavadi z dvigajočo se dvorano, sedeži za gledalce in z odrom za nastopajoče« (Tomše 1981: 258).

Same začetke gledališča je težko določiti, vsekakor pa naj bi imelo svoj izvor še v predantičnem obdobju, natančneje v ritualih in obredih. Skupina antropologov, ki so izhajali iz Frazerjeve cambridške šole, je na začetku 20. stoletja poskušala razvozlati uganko o nastanku antičnega gledališča. S proučevanjem redko ohranjenih besedil so poskušali najti »glavni ritual« oz. po Gilbert Murray-u »sacer ludus«, s katerim bi dokazali, da se je antično gledališče (grške tragedije in komedije) razvilo iz rituala (Schechner 2001: 24; Milohnić 2009: 10).

Klasično gledališče, oblika umetniškega ustvarjanja, z elementi, ki jih še danes priznavamo za temeljne elemente klasične gledališke umetnosti (igrallec, zgodba in zaplet, ki se razvijeta skozi dialog na odru in pred občinstvom), se je v Evropi razvilo v 5. stoletju pred našim štetjem. Postavljeni so bili prvi gledališki objekti (največkrat na hribih oziroma vkopani v pobočja), kamor so ljudje hodili z enim samim namenom: videti gledališko predstavo. V takratnem obdobju je gledališče postalo tudi umetniška oblika izražanja in del vzvišenega dejanja in pomena. Gledališče se je kmalu povežalo z literaturo, »rodila se je nova literarna zvrst – dramatika – na osnovi dramatike se je izoblikovalo novo, posebno gledališče, gledališče govornice pesniške besede: dramsko

³ V raziskavo so vključene odrasle gledališke oziroma dramske skupine, ki delujejo kot sekcije lokalnega kulturnega ali umetniškega društva. V obravnavo nisem vključila otroških, mladinskih in študentskih skupin, saj bi zaradi specifičnega načina dela vsaka izmed njih potrebovala svojo raziskavo.

⁴ Srečanja so bila spodbujena z moje strani, pogovori pa so bili narejeni z eno, dvema ali več osebami hkrati in izvedeni na različnih lokacijah, ki so jih predlagali sogovorniki.

⁵ Veliko vlogo in pomoč pri raziskavi in samem terenskem delu je predstavljalo dejstvo, da sem bila v preteklosti tudi sama osebno udeležena pri ustvarjanju amaterske gledališke skupine, saj sem bila dolgoletna aktivna članica igralskega ansambla Kulturnega društva Šentjakob. Z določenim predznanjem in osebno izkušnjo sem lažje komunicirala s sogovorniki – razumela sem osnovno terminologijo, poznala ozadje nastanka gledališke predstave in organizacijo dela v takšni prostovoljni skupini. Hkrati pa sem na določen način podoživljala njihove opise občutkov in tudi razumela, kako so se počutili v določeni vlogi. Pogosto sem lahko vprašanje oblikovala tako, da sem črpala iz lastne izkušnje, pri tem so se tudi sogovorniki lažje odprli oziroma razumeli, kaj želim vprašati. Saj, kot trdi Barba, »kdor ni na lastni koži spoznal gledališča, ga ne more interpretirati, se prikopati do žive in avtonomne podobe gledališkega življenja ter njegovega smisla« (Barba 205: 30–31).

gledališče« (Ahačič in Pignarre 1985: 16–17).

Skozi zgodovino se je gledališče spreminjalo, z razvojem družbe je pridobivalo različne funkcije in oblike. Od vsega začetka pa se je med seboj prepletalo profesionalno in ljubiteljsko, poklicno in nepoklicno gledališko ustvarjanje. Vsaka gledališka uprizoritev ima zato svoj pečat in gledalci so predhodno seznanjeni, kakšno predstavo si bodo ogledali; tj. profesionalno klasično gledališko predstavo ali ljubiteljsko, neprofesionalno uprizoritev, na podlagi tega vedo, kaj lahko od uprizoritve pričakujejo.

»Seveda veš malo, kaj lahko pričakuješ, kakšno predstavo greš gledat, če greš v Elektrarno ali v MGL. Ampak tudi ne pričakuješ, da če veš, da greš gledat ljubiteljski teater, da bo vse štimalo. Če si izkušen gledalec, veš kaj pričakuješ. Veš, da ne boš videl Borisa Cavazze, lahko pa veš, da boš pa lahko dobil neko dobro energijo. Tako da ta pričakovanja so – veš, kaj pričakovati v MGL, kaj v Drami, kaj na vasi. Skratka, vsak teater ima nek svoj pečat.« (MŠ 2015)

Ljubiteljsko gledališče na Slovenskem

Ljubiteljsko (lahko tudi amatersko, neprofesionalno ali nepoklicno) gledališče⁶ je »stalna ali priložnostna skupina ljubiteljev gledališča, ki iz ljubiteljskih vzgibov pripravlja in izvaja gledališke predstave in ji gledališko delo ni poklic, torej se z njim ne preživlja« (Logar 1994: 18). Ljubiteljska gledališka dejavnost ima v Sloveniji dolgo tradicijo, pojavlja se tako na podeželju kot v mestih; raznolikost njenega pojavljanja in izvajanja je pestra in raznolika.

Začetek slovenskega gledališča predstavljajo jezuitske in kapucinske baročne gledališke igre za množice, kot so pasijoni, mirakli in misteriji. Prve ljubiteljske uprizoritve na Slovenskem so bile igre, ki so jih študentje jezuitskega kolegija v Ljubljani igrali v obliki koledniških obhodov. To so bili prvi amaterski igralci, ki so leta 1657 v slovenskem jeziku igrali ljudsko igro o paradižu, o stvarjenju sveta in izvirnem grehu z naslovom *Igra o paradižu*. Pomemben mejnik, ki se ga uvršča na polje amaterskega oziroma ljubiteljskega gledališča in sočasno na časovnico razvoja gledališča na slovenskem, je nastanek prvega dramskega besedila v slovenščini, tj. *Županove Micke* Antona Tomaža Linharta. Anton Tomaž Linhart je v letih 1786–1787 ustanovil svojo amatersko gledališko družino, imenovano *Družba prijateljev gledališča*, v okviru katere je 28. decembra 1789 premierno uprizoril komedijo *Županova Micka*. Zasedba je bila neprofesionalna: Linhart je režiral in bil šepetalec, Micko je igrala njegova žena, Tulpenheim je bil lastnik suknarske fabrike, Monkof je bil Linhartov svak in zdravnik, ostali so bili zdravniki ali dvorni svetovalci (Krofl 2011: 13). Nadalje so k razvoju ljubiteljskega gledališkega ustvarjanja na Slovenskem vplivali ljudski odri ter narodnopolitične predstave v času čitalnic in taborov sredine 19. stoletja (Krofl 2011: 16–17).

Pomemben mejnik predstavlja ustanovitev Dramatičnega društva leta 1867 v Ljubljani, ki je ustvarilo osnovne razmere za profesionalizacijo gledališča, hkrati pa

⁶ V besedilu uporabljam vse štiri pridevnike za enakovredne, da ne bi prišlo do ponavljanja; enači jih tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika; gl. geslo »ljubiteljski« (ljubiteljske gledališke skupine, nepoklicne, amaterske) (SSKJ 2000).

tudi programska, strokovna in organizacijska izhodišča za spodbujanje in usmerjanje kakovostne rasti ljubiteljstva na eni strani in profesionalnega gledališča na drugi. V obdobju 1867–1914 sta se poklicno in amatersko gledališče razvijala v tesni medsebojni povezavi. Meščanske, kmečke in pozneje delavske, študentske in mladinske igralske skupine so delovale v dramatičnih društvih, narodnih čitalnicah, katoliških društvih, dramskih odsekih in so z množično dejavnostjo prebujale slovensko narodno in kulturno zavest (Krofl 2011: 17; Milohnič 2017; Orel 2017). V drugi polovici 20. stoletja se gledališka ustvarjalnost razširja v regionalna središča, gledališki amaterizem pa je z načrtnim uvajanjem novih, samosvojih in izvirnih programskih konceptov postal kulturno gibanje. In kot takšno se je ohranilo vse do danes (Teršar 2011: 3). Ljubiteljsko gledališče »v sebi nosi veliko pomenov in vključuje različne oblike praks« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 4), vse od ljudskega gledališča, gledališča za množice, do priložnostnih igralskih zasedb in do skoraj profesionalnih sestavov.

Danes pri nas še vedno velja načelo, ki se je množično uveljavilo v 19. stoletju, in sicer, da je profesionalno gledališče povezano z določeno izobrazbo in s plačilom, ki ga akterji prejmejo za svoje delo. Pri sodobnem ljubiteljskem gledališču torej govorimo o prostovoljnih skupinah, ki za svoje delo praviloma ne prejemajo denarja; o posameznikih, ki praviloma niso zaposleni v gledališki ustanovi in se niso šolali na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo; vsi člani amaterskega gledališča to počnejo v svojem prostem času, udejstvovanje jim predstavlja hobi in vse dejavnosti (vaje, predstave) največkrat potekajo v popoldanskih in večernih urah. Neprofesionalno gledališče naj ne bi prinašalo dobička, stroški se krijejo z vstopninami in dotacijami občine, države, Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti (v nadaljevanju JSKD) ter priložnostnih drugih subvencij.

»Ker je še vedno zelo jasna ločnica: kaj je ljubiteljski in kaj je profesionalni teater. In če nisi iz akademije ... Vsakdo, ki je iz akademije, pa ni važno, kako je dober igravec, je profesionallec in ostali pa niso. In tu je ločnica v kvaliteti. Saj načeloma to nekaj drži, je nekaj na tem, ne pa vedno.« (MŠ 2015)

Ljubiteljska gledališka dejavnost je prisotna po vsej Sloveniji in danes obsega več kot 900 različno organiziranih gledaliških skupin, vse od otroških, mladinskih, študentskih do odraslih gledaliških skupin, ki delujejo pod okriljem JSKD in Zveze kulturnih društev Slovenije.

Sodobno ljubiteljsko gledališče se je moralo prilagoditi birokratizaciji in formalizaciji same ljubiteljske dejavnosti, ki jo danes določa Zakon o društvih (ZDru 2011). Skupine delujejo znotraj neprofitnih organizacij, katerih glavni fokus je ustvarjanje gledaliških predstav. Ljubiteljske gledališke uprizoritve so, kot je pokazala raziskava, največkrat v domeni in organizaciji lokalnih kulturnih, umetniških ali turističnih društev⁷, katerih drugih nevladnih organizacij, pogosto tudi zasebnih zavodov; redkeje kot neformalnih

⁷ Skupine delujejo različno: v okviru kulturnega društva, ki deluje bolj ali manj le na področju gledališča; v okviru kulturnega društva, ki ima več sekcij in je gledališka skupina ena izmed njih; lahko v okviru kakšnega drugega društva (športno društvo, društvo upokoencev, gasilsko društvo). Pred leti je delovala na primer gledališka skupina v okviru Strelskega društva Celjska četa, poznamo na primer tudi dramsko skupino Društva študentov medicine Slovenije ter igralsko skupino Društva medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Gorenjske. Med ljubiteljska gledališča sodi tudi Šentjakobsko gledališče Ljubljana.



Skupinska fotografija KUD Rob in vseh sodelujočih pri predstavi Krvavska legenda, Krvava peč (foto: Ana Vrtovec Beno, 2013)

skupin. Ljubiteljsko gledališče združuje prostovoljne člane obeh spolov, različnih starostnih skupin, statusov in poklicev.

Po podatkih JSKD ustvarjalci amaterskih gledališč posegajo po že napisanih dramskih predlogah, največkrat (priznanih) domačih in tujih avtorjev. Dramska besedila si skupine izbirajo same, lahko jim pri tem pomaga režiser ali koordinator JSKD. Po kakšnem besedilu bo skupina posegla, je odvisno od zasedbe igralskega ansambla (spol in število), tematike in zvrsti, ki jo želijo uprizoriti. Po izkušnjah JSKD in terenske raziskave prevladuje komedija. Mnogi so pri izbiri še vedno usmerjeni izrazito lokalno, torej izbirajo gledališke igre glede na to, »kaj bi bilo všeč domači publiki«. Tudi predstave so premierno uprizorjene v lokalnem okolju, pred domačo publiko, vendar je vedno več pozornosti namenjenih gostovanjem, obiskom tekmovanj in dodatnemu izobraževanju članov. Posamezne skupine se odločajo za prijavo na gledališka tekmovanja (npr. Linhartovo srečanje – Festival gledaliških skupin Slovenije), na katerih jih ocenjuje komisija. Po podatkih raziskave ravno slednje močno vpliva na sodobnejše amaterske predstave, zato mnoge skupine že posegajo po zahtevnejših, sodobnejših besedilih, zapletenejših igralskih prijemih in drugih uprizoritvenih pristopih (npr. manj scene in rekvizitov, netradicionalni kostumi, izbor zahtevnejše vsebine ipd.). Tudi žanri predstav so različni, od drame do kriminalke.

Danes bi lahko rekli, da največji ločnici amaterskega od profesionalnega gledališča ostajata plačilo za delo in prostočasnost same aktivnosti. V zadnjem desetletju je mogoče opaziti približevanje profesionalnemu gledališču, predvsem v izboru igranih predstav in same izvedbe posameznih gledališč. Tudi amaterstvo oziroma neprofesionalni igralci niso več strogi kriterij značilnosti tovrstnih skupin. Kot sem opazila sama in kar so

potrdili na JSKD, ne gre vedno pri vseh skupinah za izključno ljubitelje in priučene gledališčne. Ravno zaradi namena, da bi naredili kakovostno predstavo, je mogoče opaziti številne primere sodelovanja z zunanjimi, poklicnimi gledališčeniki (največkrat režiserji). Zunanji sodelavci so navadno plačani za svoje delo, skupini pa nudijo mentorstvo, prenos profesionalnega gledališkega znanja in usmerjanje pri nastanku predstave (režija). Posamezniki imajo tudi možnosti, da se z udeležbo na izobraževalnih programih, posvetih in tekmovanjih, ki jih ponuja JSKD, še dodatno izobrazijo na različnih področjih, kot na primer javnem nastopanju, igri itd.

Če je bila nekoč »funkcija ljubiteljskega gledališča predvsem narodnobuditeljska in je bila dobra vsaka igra, samo da je bila slovenska, govorimo danes o raznolikem in kakovostnem, v nekaterih primerih celo vrhunskem repertoarju, rednih srečanjih in izobraževanjih ter o poskusih estetske dovršenosti gledaliških predstav« (Teršar 2011: 3).

Ljubiteljsko gledališče kot prostovoljna in prostočasna dejavnost

Od sredine 19. stoletja se začnejo pojavljati prostovoljne organizacije, v katere se ljudje lahko vključijo, največkrat glede na interesno dejavnost (Bendix 1989: 44). Primarni cilj združevanja ljudi na podlagi interesnih dejavnosti ni pridobivanje dobička, pač pa gre za prostovoljna, samostojna in nepridobitna združenja, katerih člani povežejo svoja znanja in izkušnje za doseganje skupnih ciljev, hkrati pa zadovoljujejo tudi širši interes okolja, v katerem delujejo. Za povezovanje v različna združenja ljudi »motivira predvsem želja po druženju, želja po pomoči drugim in skupnem premagovanju določenih ovir ter preživljanje prostega časa z enako mislečimi« (Bendix 1989: 46). Poleg tega je delo ljudi v skupini učinkovitejše in pripomore k hitrejšemu dosegu skupnega cilja. Zato so na primer društva in podobne neprofitne organizacije zelo priljubljeni, saj lahko ljudje z včlanitvijo izražajo tudi svoje razmišljanje in čutijo pripadnost. Max Weber celo trdi, da »prostovoljna, neprofitna društva zapolnjujejo celotno vrzel med politično organizirano in prepoznano močjo (kot so npr. država, občina, cerkev) in naravno, osnovno skupnostjo – družino« (Weber v Bendix 1989: 145).

Področje ljubiteljske kulturne dejavnosti lahko opredelimo kot »načrtno, kontinuirano, množično (in odprto) organizirano kulturno dejavnost, ki praviloma poteka na nepoklicen način na vseh področjih umetniške in kulturne ustvarjalnosti, varovanja kulturne dediščine in (tudi) posredovanja kulturnih vsebin in je kot taka v javnem interesu« (Osterman 2014: 13). Ljubiteljsko gledališče je zagotovo ena od društvenih oblik manifestacije ljudske kulture, saj težko obstaja brez združevanja posameznikov in določene organizacijske strukture. Ljubiteljsko gledališče je namreč izrazito kolektivna dejavnost ljubiteljskega izražanja. Oblikovanje igralskih skupin in prehod gledališke ustvarjalnosti na »polje formalnih druščin« omenja že Kuret, ki je opazil, da so »družbeno osnovo dostikrat dajali ali posebni stanovi, prvotni rokodelski cehi in poznejše cerkvene bratovščine. [...] Naslednice so igralske družbe, ki se ločijo od amaterskih igralskih družin po močni zavesti izročila in krepkejši medsebojni povezanosti udov« (1958: 40). Dejavniki, ki pa vplivajo, da se posameznik priključi ljubiteljski gledališki skupini, so po mnenju Regine Bendix »osebnost udeležencev, izbor tematike in ideološki trendi, ki

trenutno prevladujejo v skupnosti. Organizacija v skupino oziroma neprofitno društvo jim omogoči, da vse to lahko udeležijo» (1989: 44). Zato primerov ljubiteljskega gledališča ne najdemo v vsaki skupnosti ali društvu, temveč je njihovo oblikovanje pogojeno z akterji v skupini, njihovimi interesi in nenazadnje (pozitivnim) odzivom in podporo znotraj lokalne skupnosti. V veliki večini sem na terenu opazila, da gre za društva, ki se lahko pohvalijo z že dolgoletno društveno tradicijo in v okviru katerih je aktivnih več sekcij, med drugimi pevska, plesna, likovna in gledališka ali dramska. Torej različne oblike kulturnih dejavnosti, med katerimi lahko vsak posameznik izbere sebi ustrezno.

Sodelovanje pri izvedbi predstav ljubiteljskega gledališča sodi v prostočasno dejavnost in je največkrat del osebne odločitve. To je čas, ko posameznik na »osnovi osebne izbire hoče sam sebe izraziti in se razvijati, če ima za to možnosti in sredstva« (Kristančič 2007a: 39). Lahko izberemo dejavnost, s katero bomo nadgradili svoja znanja in spretnosti, kjer bomo lahko izrazili sebe skozi ideje ter se česa novega naučili, ali pa gre za čas, ki ga bomo preživeli s prijatelji in znanci, kar nam pomaga pri socializaciji.

»Prosti čas sestoji iz številnih dejavnosti, prek katerih posameznik lahko izrazi svojo lastno svobodno voljo – po počitku, zabavi, izpopolnjevanju svojega znanja, izboljšanju svojih sposobnosti ali po povečanju svojega prostovoljnega sodelovanja v družbenem življenju – potem, ko je opravil svoje poklicne, družinske in socialne obveznosti«. (Černigoj Sadar 1976: 9)

Zato je prosti čas najpogosteje razumljen kot posameznikova ali družbena dejavnost ter je povezan s pojmi, kot so delo, igra, zabava, razvedrilo, konjičkarstvo, zbirateljstvo, oddih, rekreacija in šport (Mlakar 2005: 113). Značilnost prostega časa gotovo »ni brezdelje, temveč dejavnost, ki poteka v tem času in rabi predvsem lastnim namenom« (Lešnik 1982: 14). Ljubiteljska gledališka skupina predstavlja pomemben generator socialnega življenja, sploh na lokalni ravni, spodbuja aktivnost zainteresiranih nastopajočih in obenem pomeni večjo dostopnost kulturnih vsebin, krepi pa tudi medgeneracijsko povezovanje (Teršar 2014: 8). Poleg kulturnega dogajanja v okolju ponuja možnost razvedrila, druženja in prijateljstva, pridobivanja znanja, kompetenc s področja gledališke umetnosti in razvijanje kreativnosti. »Vsekakor je to družbeni kapital, ki povečuje kakovost življenja v celotni skupnosti« (Bervar 2014: 6). Prosti čas, ki ga posameznik preživi v dramski skupini, mu nudi sprostitev in ustvarjalno delo ter mu omogoča stike z ljudmi. Zaradi razlik v motiviranosti se ljudje za aktivno sodelovanje v ljubiteljskem gledališču, kot ugotavlja Logarjeva, »ne odločajo hkrati in na enak način« (1994: 24).

Ljubiteljsko gledališče na terenu: »Je kot en strup!«

Pri ljubiteljskem delu, opozarja Knott, je potrebno pozornost raje kot h končnemu produktu usmeriti k procesu ustvarjanja. Pogosto je spregledano, da je »ljubiteljska umetnost veliko bolj kompleksna, inovativna, nepričakovana« (Knott 2015: xii). To zagotovo velja za ljubiteljsko gledališče. Gledališče je struktura, sistem elementov s stalno funkcijo. Gre za dejavnost, ki poteka skozi bolj ali manj ustaljene oblike z »dovolj fleksibilnimi postopki, ki sestavljajo proces, se pravi nastajanje gledališke predstave od začetka do konca, torej od izbora dramskega besedila do njegove zaključne faze. Na premieri« (Korun 2006: 8).

Doživljanje (prostega) časa je relativno subjektivno, saj je le-to lahko »različno ob različnih vsebinah prostega časa in ob različnem času« (Lešnik 1982: 14). Način oziroma tako specifično obliko druženja, ki posamezniku omogoči izražanje skozi gledališko ustvarjanje, ne more ponuditi nobena druga kulturno-umetniška dejavnost, kot na primer slikarski ali bralni krožek, prav tako ne športna aktivnost. In obratno, posameznik, ki mu takšna oblika udejstvovanja ne odgovarja, se znotraj skupine ne bo dobro počutil. Za primer subjektivnega doživljanja časa navajam primer, ki ga je opisal sogovornik. Pogovor med njim in njegovim bratranecem pokaže, kako vsak po svoje vidita pomen časa in preživljanje tega v okviru ljubiteljskega gledališča.

»Bratranec mi je rekel: 'Vidiš, zdaj v teh dvajsetih letih, ko ti neke igrice špilaš, glej, kakšno hišo sem si jaz vmes naredil.' In veš kaj mu jaz odgovorim: 'Veš kaj imam jaz problem – jaz imam pa za dve tvoji hiši spominov, pa ne vem, kam naj jih dam.'« (MK 2013)

37

S tega gledišča ni toliko pomembna količina kakor kakovost doživetega prostega časa – »kako v njem posameznik lahko zadosti svojim interesom in potrebam in ga uporabi tako, da je srečen« (Lešnik 1982: 96). Če se naslonim na misel Clifforda Geertza, ki je zapisal, da je »za igranje violine nujno imeti nekatere navade, večšine, vednost in talente, biti razpoložen za igranje« (Geertz 2019: 23), potem bi lahko podobno rekli za ljubiteljske igralce – moraš imeti navade, vednost, talente in razpoloženje za igranje, nastopanje, sodelovanje pri gledališkem ustvarjanju. Torej ljubiteljsko gledališče kot prostočasna dejavnost najprej članom gledališke skupine pomeni obliko izražanja, zato so se odločili za pridružitve k skupini. Pri igranju lahko, kot pravi Purdom, amater izrazi nekaj svojega notranjega življenja, svojega nezavednega uma na način, ki ga ni mogoče izraziti drugače. Veliko ljubiteljske igre je »zgolj ekshibicionizem, želja ljudi, da se pokažejo; a velik del tega je motiviran s potrebo po izražanju želja, misli, strahov, ambicij, ciljev in idealov, ki jih drugače ni mogoče izraziti« (Purdom v Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 123). Podobno razmišljajo tudi moji sogovorniki:

»Gledališče, veste, imam ga zelo rada, ampak nikoli si pa nisem mislila, da bom jaz kaj igrala. Predvsem mi je všeč naredit celo linijo, skozi katero se izrazim, tj. izbrati temo, se spomniti besedilo, ga zapisati, na koncu pa režirati in še odigrati.« (DS 2015)

»Je pa to vedno, tako kot sem rekel: je en strup. Ko te to zastrupi, ne moreš kar izpustit iz rok, kot en adrenalin. Je odporen na marsikaj.« (VT 2016)

»Ja, prvo vidiš druge, potem pa, če imaš srečo, te nekdo še zraven povabi. [...] Ja, to je en strup.« (AŠ 2016)

»Enkrat se s šminko namažeš, potem te pa to začne privlačit.« (RC 2016)

Posamezniki, ki so aktivno vključeni v ustvarjanje ljubiteljskega gledališča, so, na podlagi raziskave, združeni v skupino »somišljenikov«, ki imajo podobna pričakovanja, cilje in želje. V večini primerov so člani ljubiteljskih gledališč izključno ljubitelji – prostovoljci (z izjemo profesionalnih igralcev, ki delujejo znotraj skupine kot režiserji in mentorji in za opravljeno delo prejema plačilo). Ker jim tovrstna oblika izražanja in druženja ustreza, namenijo aktivnemu sodelovanju v ljubiteljski gledališki skupini večji

del svojega prostega časa. Pri opazovanju različnih gledaliških izvedb na terenu sem opazila, da gre pri sodobnem ljubiteljskem gledališču za igralske skupine, ki jih sestavljajo tako moški in ženske različnih starosti, statusov in poklicev.⁸ Pravzaprav ljubiteljsko gledališče vključuje vse, tako študente, zaposlene, upokojene in celo brezposelne ali z drugi besedo »ljubitelje, ki gojijo strast do gledališke dejavnosti« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 4). Skupine in prizorišča so lahko različni, »igralci menjavajo svoje obleke in svojo pojavnost, toda njihova notranja gibanja vzniknejo iz istih želja in strasti« (Geertz 2019: 46), tj. ustvariti gledališko predstavo.

Najpomembnejši povezovalni člen ljubiteljskega gledališkega ustvarjanja je torej proces nastajanja gledališke predstave, ki pa zahteva sodelovanje, dogovarjanje in vključevanje vseh članov; pričakuje se predanost, točnost, odgovornost članov ter tudi pripadnost in lojalnost skupini. Če parafraziram, bi lahko rekla, da je skupina tako trdna, kot je »najšibkejši člen v verigi« – če manjka le en član ekipe, odpade celotna gledališka predstava. Skupina se mora skladno dogovoriti za urnike vaj, srečanj, nastopov in gostovanj, torej je potrebno uskladiti »profilne in socialne različenosti ter upoštevati razporeditev prostega časa« (Logar 1994: 25) in delovnega časa vseh članov skupine. Oziroma, po Sharmi, morajo »preplesti prosti čas« aktivnih članov ljubiteljskega gledališča in s tem ustvariti »plasti časovne medsebojne odvisnosti« glede na dnevni ritem vsakega posameznika (Sharma 2014: 148). Gre za drugačen način dela, saj »ljubiteljski igralci med vajami nimajo časa iti domov in študirati vloge, temveč gredo v službo oz. šolo« (sogovornik MŠ 2015). To pomeni, da ljubiteljski gledališčniki ustvarjajo »gledališče« z omejenim časom, zanašajoč se na dobro voljo in prostovoljno delo članov skupine. Časovne omejitve narekujejo, da morajo biti vaje osredotočene in produktivne. Gledališke vaje so proces, ki ga McAuleyeva opiše kot »čas, ko se postopoma združujejo številni materialni elementi, ki bodo skupaj tvorili edinstveno umetniško delo« (McAuley 2012: 5). Vaje ljubiteljskega gledališča potekajo ob prostem času vseh članov in so organizirane po potrebi. Povprečna frekventnost se giblje od enkrat do trikrat na teden po vsaj dve uri, največkrat po službenih obveznostih (pozno) zvečer; pred premiero so vaje pogostejše – skoraj vsak dan.

Vaje največkrat potekajo med oktobrom in marcem, skupine od začetka vaj do premiere za eno uprizoritev porabijo približno dva do šest mesecev. Premiera je najpogostejše v začetku pomladi. Vikendi so praviloma namenjeni nastopom, za kar člani predvidijo povprečno pet ur na predstavo – kar zajema pripravo odra, pripravo igralcev, izvedbo predstave, pospravljanje in druženje po predstavi ob hrani in klepetu. V primeru gostovanj se gledališču nameni več kot predvidenih pet ur, saj je potrebno upoštevati še čas vožnje do lokacije, prevoz scene in kostumov, postavitve scene, pripravo odra in tehnike (zvok, svetloba); pred predstavo krajšo vajo za morebitne prilagoditve in postavitve na odru; po končani predstavi pa pospravljanje celotne opreme, druženje⁹ in prevoz domov. To že skoraj ni domena prostega časa, temveč, kot se je izrazil eden od

⁸ Podrobneje sem to lahko opazila pri obisku in pogovorih z izbranimi skupinami, saj sem se na terenu srečala z mešanimi skupinami; razmerje sogovornikov je bilo skoraj enako. Sama pri tem nisem imela nobenega vpliva, temveč so se pri vseh izbranih primerih našega srečanja udeležili tisti člani igralske zasedbe, ki so želeli pri moji raziskavi sodelovati.

⁹ V primeru, da je gostovanje potekalo na povabilo druge ljubiteljske gledališke skupine, se po predstavi podružijo člani obeh gledaliških zasedb.



Vaja gledališke skupine KD Šentjakob na odru, Šentjakob (foto: arhiv KD Šentjakob, 2017)

sogovornikov – » naredimo cel 'siht'« (sogovornik MK 2013).

Pri dogovarjanju o poteku vaj in nastopov pa se ne upošteva le čas, ki ga imajo člani gledališke skupine na voljo, temveč pomembno vlogo igrajo še t. i. zunanji dejavniki. To so različni dogodki v lokalni skupnosti, državni prazniki in šolske počitnice, datumi tekmovanj in izborov, ki jih organizira krovna organizacija JSKD¹⁰; v bolj ruralnem okolju je potrebno upoštevati tudi kmečka opravila (spravilo pridelkov, trgatave ...) ipd.¹¹ Torej je potrebno pri organizaciji ljubiteljskega gledališča upoštevati tudi letne koledarje dogodkov in s tem najustreznejši čas, ki bi ga lahko domača publika imela za ogled predstav. Ritem delovanja ljubiteljskega gledališča tako določa način življenja aktivnim članom in razporeditev njihovega (prostega) časa; »tisti, ki so že dolgo zavezani ljubiteljskemu gledališču, svoje življenje organizirajo v skladu s koledarjem predstav« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 186).

¹⁰ V primeru, da se skupina želi s predstavo prijaviti na tekmovanje za Linhartovo srečanje, mora to načrtovati vsaj šest mesecev prej.

¹¹ Kot primer izredne razmere, ki je močno vplivala na izvajanje ljubiteljske gledališke dejavnosti v Sloveniji, je začetek pandemije koronavirusne bolezni od marca 2020. Ker je gledališka dejavnost v svojem principu delovanja kontaktna umetnost in je za njen obstoj nujno potreben osebni stik med ljudmi (to velja predvsem za igralce na odru), so bila zaradi možnosti širjenja nalezljive bolezni začasno prekinjena vsa druženja in izvajanja kulturnih dogodkov; slednje je bistveno vplivalo na potek vaj ter s tem posledično prekinitev premier in nastopov. Junija 2020 sta JSKD in Zveza kulturnih društev Slovenije na podlagi smernic Nacionalnega inštituta za javno zdravje pripravila *Priporočila za omejevanje možnosti prenosa okužbe z virusom SARS-COV2 (Covid-19) v društveni dejavnosti* (Spletni vir 2) ter s tem omogočila ljubiteljem postopno in prilagojeno vračanje k skupinskim aktivnostim, kot je mdr. ljubiteljsko gledališče. Pri tem so v svojem sporočilu članom napisali, da »kljub temu da ima vrnitev njihovega delovanja po karanteni veliko pozitivnih učinkov, od socialnih do psiholoških in drugih, moramo biti pri ponovni vzpostavitvi previdni, preiščeni in odgovorni, da združenja ne bi prinesla prevelikega tveganja širjenja novih okužb« (Spletni vir 2).

Na vprašanje, koliko časa porabijo za gledališče, odgovarjajo:

»Ja, ogromno, ampak ga ni škoda.« (MM 2013)

»Kljub službi grem rad igrat, plesat, pomagat, bilo kaj, si vzamem čas [...] Jaz sem pa vse naredil prostovoljno še poleg mojega dela. To greš popoldan, ko imaš svoj čas.« (MK 2013)

»Ja, amaterji smo čisto drugačni glede tega.« (HM 2013)

Ljubiteljsko gledališče je »družbena in relacijska praksa, ki je odvisna od sodelovanja, vključevanja in participacije v skupnem prostoru« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 194). Skupinsko ustvarjanje in skupinsko delo imata moč povezovanja, saj povezeta celotno skupnost, da išče (kreativne) rešitve za uresničitev končnega cilja (Gauntlett 2011: 1). Pritisk, ki nastane ob oblikovanju gledališke predstave (tj. pripeljati predstavo do premiere), vzpodbudi različne posameznike z različnimi sposobnostmi in znanjem k sodelovanju; kot se je potrdilo z raziskavo, »proces ustvarjanja in končen produkt, tj. premiera, ustvari med posamezniki določeno izkušnjo in neopisljivo zadovoljstvo« (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 7).

Skupine so združene z različnimi cilji, kar se izraža tudi v njihovem interesu. Medtem ko nekateri člani priznajo, da so se v igralsko zasedbo vključili predvsem zaradi želje po igranju in nastopanju v prostem času, drugi izpostavijo pripadnost skupnosti, tradicijo, »patriotstvo« itd. Podobno ugotavlja tudi Maja Logar, ki vzroke in spodbude za vključevanje v gledališko skupino razvršča v naslednje kategorije: »družinska tradicija; želja po zabavi in druženju; spodbude prijateljev, igralcev; veselje do igranja; potreba po kulturnem udejstvovanju; želja po potrjevanju in nastopanju; potreba po pripadnosti« (Logar 1994: 23–24). Naštetemu bi, na podlagi raziskave, lahko dodali še možnost izražanja kreativnosti in lastnega talenta, izobraževanje in izpopolnjevanje v prostem času.

»Vem, da je bila enkrat ena predstava in je igral še moj oče in brat in potem sem se še jaz priključila. V 4. razredu. Ne vem, kar nekako so te not potegnil, čisto samoumevno: 'Dej, ena igra se igra, daj pridi.' Najprej smo začeli z malo manjšimi vlogami, potem smo pa nadgrajevali in stopnjevali. Pa potem smo tudi mi naše brate in sestre naprej notri potegnil, pa prijateljice, s katerimi smo se družili.« (KP 2016)

Ljubiteljsko gledališče pa ni namenjeno le tistim, k imajo željo po igranju in nastopanju. V dramske oziroma gledališke skupine se vključijo tudi posamezniki, ki imajo radi gledališče, vendar na odru ne želijo nastopati. Gledališče jim zaradi svoje raznolike oblike umetniškega in kulturnega izražanja ponudi tudi druge načine izkazovanja talenta. Ustvarjanje gledališke predstave vključuje različne oblike znanja in ročnih spretnosti, predvsem pri procesu postavljanja scene, izdelovanja rekvizitov in kostumov. Izrednega pomena je vloga t. i. tehničnega kadra, ki poskrbi za postavitve kulis, scene, kostume, morebitne svetlobne in zvočne efekte; ali pa vloga šepetalke, ki za odrom pomaga igralcem pri pozabljenem tekstu. Pomembno je izkazati zanimanje za ljubiteljsko gledališče, naloge pa se porazdelijo glede na interese in znanje. Ali kot so povedali sogovorniki sami: »Tudi, če nisi talentiran za igranje, so ti že dodelili kakšno nalogo. Gre za družbo« (MT 2016). Pomembno je torej skupno ustvarjanje in prijetno vzdušje ob njem. Člane združuje



Gledališka ekipa KD Miran Jare Škocjan ob koncu predstave, Studenec pri Krtini
(foto: Ana Vrtovec Beno, 2019)

zagnanost pri delu in želja narediti nekaj dobrega zase in za svoje občinstvo. Združuje jih občutek pripadnosti gledališki skupini. V ljubiteljskem gledališču so družabna srečanja pomembna, zato so vaje pogosto zasnovane kot družabne priložnosti za hrano, klepet, šale in zabavo, bodisi na sami vaji ali po koncu. Tudi po končani predstavi se igralska zasedba pridruži zbranim prijateljem ali gostom, da izmenjajo besedo ali dve. Pogosto skupaj na vaji praznujejo rojstne dneve, prav tako organizirajo prednovoletne zabave in družabne dogodke (igranje kart, tombole, gostovanja drugih gledaliških skupin ...), obeležujejo jubileje, se veselijo morebitnih nagrad, proslavijo konec gledališke sezone in slavijo pomembne življenjske dogodke, kot so poroke članov, rojstva dojenčkov, obletnice ipd. Kljub napornim vajam si je potrebno vzeti čas za premor.

»Istočasno je pa druženje. Da nisi zaprt samo med štiri stene. Jaz se spomnim, da včasih nismo nič igrali, ampak smo se dobili, pa smo kakšen pirček spili in šli domov. Za vsakogar je nekaj.« (BP 2016)

»Všeč mi je bil že vse od osnovne šole, ko si na primer šel nekam, pa si nekje igral. In druženje. In to je ena zdrava sredina.« (MK 2013)

Tako lahko posamezniki z vključevanjem v ljubiteljsko gledališče z igranjem v gledališki predstavi združijo prijetno s koristnim; torej združijo željo po nastopanju z obliko druženja oziroma, kot je omenil eden od sogovornikov: »Meni je pri vsem tem pomemben in všeč način druženja« (sogovornik MK 2013). Ali če sama dodam: na koncu sta pri preživljanju prostega časa pomembna druženje in sprostitiv. V tovrstnem pogledu so si bili moji sogovorniki enotni, le da je vsak opisal svoj pogled na druženje. Tako so na moje vprašanje, kaj jim pomeni sodelovanje v ljubiteljski gledališki skupini, odgovorjali:

»Način druženja, da si z ljudmi, kateri ti veliko pomenijo in s katerimi imaš že tudi druge skupne spomine. In nenazadnje tudi nekaj novega spoznaš, se naučiš, vidiš.

Vedno nekaj novega pridobiš. Ni samo to gledališče, da stojiš na odru, tudi moje sodelovanje [šepetalka op. p.] je pomembno.» (VB 2013)

»Druženje, to je tisto najlepše.« (MK 2013)

»Ja, to je tisto, kar ljudi skupaj drži.« (MM 2013)

»Vse vaje in druge stvari. Tako kot je rekel, tega ti nihče ne more vzeti, spominov ti ne morejo vzeti.« (HK 2013)

Ker so si omenjeno obliko ustvarjanja izbrali za svojo prostočasno dejavnost, jim obisk in priprava gledališke predstave pomeni tudi sprostitvev.

»Če ne bi imel podjetja ... To je moj hobi, tisto je pa moj kruh. Tukaj grem, da se sprostim, tam pa delam, ker moram preživeti.« (IŽ 2015)

42

Znotraj skupine se ne razvijejo le posebni prijateljski odnosi, temveč celo interna pravila, zgodbe in anekdote, ki jih poznajo le člani igralske zasedbe. Vsebina, ki jo uprizarjajo, tako ne ostane le del fiktivnega časa in prostora, tj. v predstavi in na odru, temveč jo pogosto prenesejo še v svoja vsakdanja življenja. Najslikovitejši primer takšnega prepleta fiktivnega z realnim časom je prenos fiktivnih likov, ki jih izvajalci igrajo na prizorišču, v vsakdanje življenje – tako se na primer nazivajo in kličejo po imenih, ki jim pripadajo v igri, tudi doma, na ulici, v trgovini ... Druženje, ki se ustvari v okviru formalno oblikovane skupine, ni omejeno le na »odrske deske« in čas predstave, temveč se odnosi, ki so jih oblikovali, prenesejo še v vsakdanje življenje. Tako se ob kakšni drugi priložnosti pogovarjajo o pripravah na prihajajočo uprizoritev, obujajo anekdote, ki so jih doživeli na prizorišču, predvsem pa se bolje poznajo in kot priznajo sami, se več pogovarjajo, kot bi se sicer.

»Po drugi strani je pa to tudi oblika druženja, se dobimo in kakšno rečemo. Je sproščujoče. Eni ne vedo, kaj bi delali, nam pa časa zmanjkuje. To je tudi en del življenja posameznika v družbi. Velikokrat se ta naša povezanost kaže navzven, se veliko več pogovarjamo, kot bi se sicer, če tega ne bi delali.« (MFP 2016)

»To je res, vedno srečuješ ljudi. Na primer midva eno leto nisva igrala, ampak vedno se s temi svojimi soigralci usedeš, vedno se imaš čas pogovarjat. Vedno se usedeš, dve, tri ure sploh ne gremo narazen.« (HK 2013)

Sodelovanje v prostočasni dejavnosti je seveda prostovoljno in neobvezujoče, zato se vsak član zasedbe lahko odloči, da zaradi osebnih razlogov ne bo več sodeloval pri organizaciji in gledališki predstavi. »Veš, da vedno, ko imaš igralca na odru, ta točno ve, zakaj je tam. On je tam prostovoljno, ljubiteljsko, ker ima to rad, in če mu ni všeč, bo pač odšel.« (sogovornik MŠ 2015) Kot so mi povedali sogovorniki, je za prenehanje aktivnosti največkrat krivo pomanjkanje časa, ki je posledica drugih obveznosti – službenih, študijskih ali zasebnih, slednje so največkrat povezane z družino (ustvarjanje družine, majhni otroci, bolezen v družini). Razlog za prekinitvev sodelovanja pri tovrstnem gledališkem ustvarjanju so tudi še bolezen, fizična opešanos in celo smrt. Tudi prepletanje privatnega življenja posameznikov, osebna obračunavanja in nestrinjanja lahko privedejo do razdora v skupini. Vendar to je, vsaj po podatkih sogovornikov, redko.

»Pridejo določeni momenti v življenju, pač familija in obveznosti. Pa saj te prime še kakšnikrat, sploh ko vidiš kakšno predstavo: 'Uf, kako bi še igral.' Ampak potem, ko trezno razmisliš: 'Kdaj pa?''« (VT 2016)

Vendar tudi ko posameznik ni več aktiven član ljubiteljske gledališke zasedbe, se rad sreča z gledališkimi prijatelji, svoj prosti čas kdaj pa kdaj nameni ljubiteljskemu gledališču – kot gledalec.

Zaključek

Skozi dejavnosti prostega časa posamezniki bogatimo sebe, svojo osebnost in življenje nasploh. In če kje, potem prav skozi dejavnosti prostega časa »oblikujemo in gradimo svojo identiteto ter pomagamo oblikovati in utrjevati identiteto drugih« (Kristančič 2007b: 106). Slednje se je potrdilo tudi pri raziskavi sodobnega ljubiteljskega gledališča na Slovenskem. Posamezniki so se pridružili ljubiteljski igralski skupini, ker jim glede na njihove želje in cilje predstavlja »idealno« preživljanje prostega časa. Pravzaprav lahko trdim, da pomen in kulturna vrednost ljubiteljskega gledališča presega tisto, kar vidimo na odru. Preusmeritev pogleda na proces nastajanja gledališke predstave nam pokaže širše socialne in kreativne prakse, ki jih pridobijo člani gledališke skupine. Tako vidimo, da posamezniki v ljubiteljskega gledališča ne dajejo le svojega časa in energije, temveč s sodelovanjem vlagajo v izpopolnjevanje svojih spretnosti ter da poskušajo narediti najboljše, kar lahko glede na časovne, človeške in materialne vire, ki so jim na voljo (Nicholson, Holdworth in Milling 2018: 232).

Gledališče kot oblika umetniškega izražanja in uprizoritvena dejavnost igra za pripadnike ljubiteljskega gledališča specifične funkcije in vloge. Pravzaprav bi lahko rekli, da so »izvenestetske funkcije« ljubiteljskega gledališča tako močne, »da o njem v resnici ne moremo govoriti kot o prvenstveno estetski kategoriji, dasi so tudi estetske vrednote v njem zelo pomembne« (Kuret 1958: 16). Med drugimi bi izpostavila funkcijo izobraževanja; spodbujanja ustvarjalnosti in izražanja talenta; ohranjanje ljubiteljske kulture; funkcijo oblikovanja lastne identitete; funkcijo zabave ter nenazadnje socialno funkcijo in pomen druženja. Slednja je tako močna, da se socialne vezi prenesejo tudi iz igralske skupnosti in se pogosto odražajo tudi na nivoju vsakdanjega načina življenja posameznikov.

Lahko zaključim, da ljubiteljsko gledališče zaradi svoje tradicije, obsega in organiziranosti predstavlja pomemben del gledališke ustvarjalnosti v slovenskem kulturnem prostoru. Glede na njegovo vseprisotnost in »izvenestetske funkcije« pa igra pomembno vlogo pri kulturnem dogajanju ter predstavlja nepogrešljiv segment sodobnega načina preživljanja prostega časa posameznikov.

REFERENCE

- AHAČIČ, Draga in PIGNARRE, Robert
1985 *Dramsko gledališče*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
- BARBA, Eugenio
2005 *Papirnatí kanu: Razprava o antropologiji gledališča*. Ljubljana: Mestno gledališče Ljubljansko.
- BENDIX, Regina
1989 *Backstage Domains: Playing "William Tell" in Two Swiss Communities*. Bern in New York: Peter Lang.
- BERVAR, Mitja
2014 Uvodni nagovor. V: D. Zelnik (ur.), *Kaj kultura praznuje?: Vloga slovenske ljubiteljske kulture*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 6.
- ČERNIGOJ SADAR, Nevenka
1976 *Socialne razlike v strukturi prostega časa. II.: Determinante aktivnosti*. Ljubljana: RSS.
- 44 GAUNTLETT, David
2011 *Making is Connecting: The Social Meaning of Creativity, from DIY and Knitting to YouTube and Web 2.0*. Cambridge: Polity Press.
- GEERTZ, Clifford
2019 *Interpretacija kultur*. Maribor: Aristej.
- KNOTT, Stephen
2015 *Amateur Craft: History and Theory*. London: Bloomsbury Academic.
- KORUN, Mile
2006 *Biti z igro: Razmišljanja o gledališču, o igri in uprizarjanju, o gledalcu in predstavi, o režiserju in igralcu in še o čem*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
- KRISTANČIČ, Azra
2007a Prosti čas – dejavnik vzgoje za življenje. V: A. Kristančič [idr.], *Svoboda izbire – moj prosti čas*. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije, 39–62.
2007b Prostovoljstvo in prosti čas. V: A. Kristančič [idr.], *Svoboda izbire – moj prosti čas*. Ljubljana: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije, 105–107.
- KROFL, Aleksandra
2011 Od »Hoje s paradižem« do ...: Pregled ljubiteljskega gledališkega delovanja v slovenskem jeziku od 17. stoletja do leta 1958. V: M. Šmalc in A. Krofl (ur.), *50+ Linhartovih srečanj*. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, 10–23.
- KURET, Niko
1958 Ljudsko gledališče pri Slovencih: Za 190-letnico rojstva Andreja Šusterja Drabosnjaka. *Slovenski etnograf* 28 (1): 11–48.
- LEŠNIK, Rudi
1982 *Prosti čas: Delo, človek, družba in vzgoja*. Maribor: Založba Obzorja.
- LOGAR, Maja
1994 Ljubiteljsko gledališče kot sociološki fenomen. V: M. Zobec (ur.), *O amaterskem gledališču: Zbornik s strokovnega posveta o amaterskem gledališču na podežlju (Medijske Toplice, 1992) in v urbanem okolju (Ljubljana, 1994)*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije, 13–45.
- McAULEY, Gay
2012 *Not Magic but Work: An Ethnographic Account of a Rehearsal Process*. Manchester: University Press.
- MILOHNIČ, Aldo
2009 *Teorije sodobnega gledališča in performansa*. Ljubljana: Maska.
2017 Od Dramatičnega društva v Ljubljani do dramatičnih društev po Sloveniji. V: Š. Vevar in B. Orel (ur.), *Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe: Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut, 34–52.
- MLAKAR, Vlasta
2005 Prosti čas in zabava. V: D. Prešeren in N. Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 113–115.

- NICHOLSON, Helen, HOLDWORTH, Nadine in MILLING, Jane
2018 *The Ecologies of Amateur Theatre*. London: Palgrave MacMillan.
- OREL, Barbara
2017 Dramatično društvo in začetki gledališkega izobraževanja na Slovenskem. V: Š. Vevar in B. Orel (ur.), *Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe: Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut, 288–307.
- OSTERMAN, Jože
2014 Za boljšo in preglednejšo organiziranost, za hitrejši razvoj! V: D. Zelnik (ur.), *Kaj kultura praznuje?: Vloga slovenske ljubiteljske kulture*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 13–14.
- PURDOM, C. B.
1951 *Life Over Again*. London: J. M. Dent and Sons.
- SCHECHNER, Richard
2001 Magnitudes of Performance. V: R. Schechner in W. Appel (ur.), *By Means of Performance: Intercultural Studies of Theatre and Ritual*. Cambridge: University Press, 19–49.
- SHARMA, Sarah
2014 *In the Meantime: Temporality and Cultural Politics*. London: Duke University Press.
- SPLETNI vir 1
B. n. l. *Ljubiteljska kultura*. Direktorat za ustvarjalnost. Ministrstvo za kulturo. <<https://www.gov.si/teme/ljubiteljska-kultura/>> [7. 8. 2020].
- SPLETNI vir 2
2020 *Priporočila za omejevanje možnosti prenosa okužbe z virusom SARS-COV2 (Covid-19) v društveni dejavnosti*. <https://www.jskd.si/covid_19/karantena_priporocila_drustvom_2020.htm> [16. 9. 2020].
- SSKJ
2000 *Slovar slovenskega knjižnega jezika* [Spletna izdaja]. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC. <<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>> [13. 4. 2020].
- TERŠAR, Igor
2011 Knjigi na pot. V: M. Šmalc in A. Krofl (ur.), *50+ Linhartovih srečanj*. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, 3–4.
2014 Ljubiteljska kultura pred novimi izzivi. V: D. Zelnik (ur.), *Kaj kultura praznuje?: Vloga slovenske ljubiteljske kulture*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 8–10.
- TOMŠE, Dušan (ur.)
1981 *Gledališki besednjak: Slovensko strokovno izrazje v gledališču, filmu in televiziji*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
- VRTOVEC BENO, Ana
2017 *Primeri sodobnega ljudskega gledališča na Slovenskem: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [A. Vrtovec Beno].
- ZDru
2011 Zakon o društvih. ZDru-1-UPB2. *Uradni list RS*, št. 64/2011. <[http://www.uradni-list.si/1/content?id=104888#!/Zakon-o-drustvih-\(uradno-precisceno-besedilo\)-\(ZDru-1-UPB2\)](http://www.uradni-list.si/1/content?id=104888#!/Zakon-o-drustvih-(uradno-precisceno-besedilo)-(ZDru-1-UPB2))>.

BESEDA O AVTORICI

Dr. Ana Vrtovec Beno, kustosinja, se v svojem raziskovanju posveča slovenski etnologiji in kulturni dediščini. Posebno pozornost namenja raziskovanju oblik sodobnega ljudskega gledališča na Slovenskem, kar je tudi tema njene doktorske disertacije. Je avtorica strokovnih in znanstvenih prispevkov, redna udeleženka različnih raziskovalnih projektov ter konferenc v Sloveniji in tujini.

SUMMARY

Amateur theatre as a way of spending free time

Theatre has changed throughout history, acquiring with the development of society various functions and forms. But from the very beginning, theatre combined professional and amateur activities and theatrical creativity. The article focuses on the significance of spending one's free time in amateur theatre in Slovenia.

Participation in an amateur drama group is a spare-time activity and a voluntary personal decision. This is foremost a time when people are unburdened by intellectual and physical efforts at work or school and other obligatory activities. The fact that people do not take part in free-time activities as an obligation separates them from other activities. People can choose an activity which will supplement their knowledge and skills, where they can express themselves through ideas and learn something new, or it is a time that they spend with friends and acquaintances, contributing towards socialisation. The latter was also confirmed by a study of modern amateur theatre in Slovenia. Individuals joined a drama group because it was an "ideal" way to realise their desires and goals. For members of an amateur drama group, theatre as a form of artistic expression and a staging activity has specific functions and roles, such as: education, encouragement of creativity and expression of talent; preservation of amateur culture; formation of one's own identity; entertainment; and, last but not least, a social function and the importance of socialising. The latter is so strong that the social ties forged are also transferred outside the amateur group and often expressed in participants' everyday life.

Due to its tradition, scope and organisation, amateur theatre represents an important part of theatrical creativity in Slovenia. Considering its omnipresence and "supra-aesthetical function", it plays an important role in cultural events and represents an irreplaceable element of the modern free-time activities.